РАЗВИТИЕТО НА СОЦИАЛНАТА НАСОЧЕНОСТ НА ТРУДОВОПРОИЗВОДИТЕЛНИТЕ КООПЕРАЦИИ ЧРЕЗ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ПРОЕКТИ – ОСНОВА ЗА ТЯХНОТО УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Албена Митева
Университет за национално и световно стопанство, София

Резюме

В доклада е представен анализ на изпълнението на проекти от трудовопроизводителните кооперации на основата, на който са представени предложения за обогатяване и разнообразяване на социалните функции на НС на ТПК, на регионалните съюзи на ТПК и на самите ТПК.

Ключови думи: социална дейност, трудовопроизводителни кооперации, устойчиво развитие.
Key words: social activity, worker-producers cooperatives, sustainable development.

JEL: P13.

Увод

Трудовопроизводителните кооперации (ТПК) в България имат богати традиции и история. Те се развили и функционират като кооперации на сдружени производители в областта на занаятите, индустрията и услугите. Спазват се принципите на доброволността, взаимопомощта и сътрудничеството и днес обединяват около 14 хиляди български граждани. Българският кооперативен модел е близък до немския и австрийския кооперативни модели, тъй като създадените кооперации са предназначени да осигурят предимства за техните членове. В същото време в тях се наблюдава нарастване на значението на социалните дейности, особено в кооперациите на хора с увреждания. В доклада е представен анализ на изпълнението на проекти от трудовопроизводителните кооперации на основата, на който са представени предложения за обогатяване и разнообразяване на социалните функции на НС на ТПК, на регионалните съюзи на ТПК и на самите ТПК.

Анализ на реализацията на проекти от страна на ТПК

Кооперациите от системата на ТПК са едни от основните субекти на социалната икономика и допринасят за решаване на редица икономически и социални проблеми на значителна част от българското население чрез реализация на проекти финансирани по европейските програми и от вътрешния бюджет.

Проектната дейност на ТПК и на Националния съюз (НС) на ТПК може да бъде разглеждана в две направления – разработване и реализация на проекти по линия на оперативните програми на ЕС и чрез финансиране от страна на държавния бюджет, а втората е осъществяване на проекти по линия на сътрудничество с международни организации, работещи най вече в кооперативната сфера.

Като член на редица международни организации, специализирани международни институти – Международния кооперативен съюз (Internationale Cooperative Alliance), Кооперативи Европа, Международната организация на производителните кооперации (CICOPA), член на Производителните кооперации на Европейския съюз (CECOP) - НС на ТПК е основният участник в редица международни проекти.

За анализирания период НС на ТПК участва в редица международни европейски проекти и инициативи. Съвместно с италианския съюз Конфкооперативе - Тоскана, Италия съюзът участва в три проекта. Целта на тези проекти е взаимно опознаване с кооперативни структури в двете страни, изучаване добрия опит, установяване на сътрудничество от взаимен интерес, изграждане на европейска социална мрежа.

Първият проект „EUROCOOPNET" е свързан с организиране посещения на представители на Конфкооперативе в Испания и България с цел взаимно опознаване с кооперативни структури в тези страни, изучаване техният опит и установяване на сътрудничество от взаимен интерес както и осъществяване на бъдещо партньорство при проучването и разработването на проекти, финансирани от ЕС.

През 2010 година са организирани посещения на италианска делегация в България, както и на българска в Италия, като в нейния състав бяха включени представители на Ирекооп Тоскана и Конфкооперативе както и председатели на техни кооперации в областта на телекомуникациите, IT технологии, земеделието, жилищно строителство, възобновяване на енергийни източници, което позволи на срещите да се обсъдят законите, регламентиращи дейността на кооперациите в Италия и България и възмож-

ностите за бъдещо сътрудничество в областта на маркетинга и други направления от взаимен интерес. Италианската делегация посети изложението в Международния панаир в град Пловдив, като и 2 ТПК работещи в сферата на текстилното производство.

След посещението на българската делегация в Италия и представяне на дейността на търговската верига „Аз детето" в град Болоня, български ТПК получиха предложение със собствени материали да изготвят мостри по модели, дадени от магазина и след тяхното одобрение да бъдат сключени договори. Проучен е и опитът при работата с хора с увреждания, тяхната трудова реализация и интеграция в обществото.

Подкрепена бе идеята за създаване на база данни за кооперациите от системите на НС на ТПК и Конфкооперативе, включваща тяхната основна дейност и координати за контакт; изграждане на опериращи интернет сайтове в Италия и България, с цел взаимното рекламиране на кооперациите; обмен на информация за провежданите панаири и изложения в двете страни. На по-късен етап се предлага партньорско участие в конкурси на ЕС; разработване на съвместни проекти за социален туризъм за хората с увреждания; изграждане на съвместна консултантска група в секторите маркетинг и комуникация; сътрудничество за реализирането на стилови линии в областта на модата (облекло, чорапи, кожени изделия).

Вторият проект „EUROFORM" е насочен към установяване на партньорство в областта на обучението. Основната цел е обсъждане възможности за изготвяне на съвместни проекти за обучение.

Третият проект „Европейска социална мрежа" е финансиран от област Тоскана, Италия и в него са включени представители от Италия, Испания и Швеция. От България за партньор е поканен НС на ТПК. Целта е да се обменят положителния опит и добрите практики в областта на социалната икономика между партньорите, включени в проекта. Проектът предвижда проучване законодателствата на тези страни по отношение социалните услуги и тяхното приложение; организиране на работни срещи между партньорите; насърчаване кооперативната форма на бизнес като средство за управление. През 2011 година бяха реализирани посещения между страните участнички с цел изпълнение задачите на проекта, което обогати опита на НС на ТПК в областта на социалната дейност и разшири възможностите за развитие на тези дейности и услуги от страна на кооперациите и кооперативните съюзи.

В резултат на тези контакти се създадоха условия за работа в следните направления: двустранно участие в европейски проекти, обмяна на добър опит и практики в социалната сфера, установяване търговски връзки за доставка на материали от италиански производители.

Съвместно с КТ Подкрепа, КРИБ (Конфедерация на работодателите и индустриалците в България), НС на ТПК участва през 2009–2010 год. В международен проект „Повишаване на ангажираността по проблемите на социалното включване и социалната защита", който се реализира с представители от Белгия, Румъния и България. След редица проведени срещи, конференции и кръгли маси в България, Белгия и Румъния се задълбочи позицията и разбирането за различните аспекти на бедност и социална изолация, стимулира се обмена на национални и европейски политики в тази област, мобилизираха се заинтересованите участници, осигуриха се възможности за диалог с медиите, с оглед производството на качествена информация за бедността и социалното изключване, както и на политики за решаването им, организираха се национални кампании за повишаване ангажираността на обществото по въпросите на бедността и социалното включване в контекста на обявената от Европейския парламент 2010 година за европейска година за борба с бедността и социалното изключване. Целта е ЕС да анализира Европейския законодателен процес, отнасящ се до борбата с бедността и социалното изключване и да разработи нови стратегии за по-тясно сътрудничество между европейските институции и организациите, които на национално равнище провеждат политики за борба с бедността и социалното изключване. Като положителен факт може да се отчете обединяването в обща кауза на три различни по същност и цели български организации (кооперации, синдикати и работодатели). Постави се добро начало на обществен диалог за подобряване условията за борба с бедността и социалното изключване.

НС на ТПК в резултат на своето участие в редица международни кооперативни структури успешно приключи участието си през 2009 година и в друг международен проект съвместно с Полша, Чехия и Италия на тема „Информиране, консултиране и участие на трудещите се в кооперативните предприятия – социални кооперации Изток–Запад – два модела на социални кооперации". Целта на проекта, която бе да подкрепя и насърчава развитието и обмена на добрите практики, които са в сила в цяла Европа относно структурите за информиране, консултиране и участие, създадени в рамките на предприятия, фокусираща се специално върху сдружения на социални кооперации и с участието на тяхната европейска федерация даде възмож-

ност за запознаване с добрите практики на социалните кооперации в тези държави.

НС на ТПК участва през 2010 година и в проекта „Изграждане на информационна система като база за създаване на сателитни сметки за кооперациите в България" в рамките на Рамковата програма за конкурентоспособност и иновации, Оперативна програма „Предприемачество и иновации". От България бяха поканени да се включат Централния кооперативен съюз и Националния съюз на ТПК, като членове на европейското кооперативно движение. Водещ проекта е ЦКС, участват Националния съюз на ТПК и Националния статистически институт.

Рамковата програма за конкурентоспособност и иновации допринася за създаване на среда, благоприятстваща сътрудничество на МСП, особено в областта на трансграничното сътрудничество.

С този проект се цели да се подобри институционалната видимост на кооперациите в ЕС. Причината е в особеностите на националните счетоводни системи, които не отчитат техните специфични характеристики (различни от тези на традиционните капиталови компании). Задачата е да се изгради автоматизирана информационна система, осигуряваща достатъчно достоверна, актуална и устойчива информация за кооперациите. Тази централизирана база данни за заетостта, членството, коефициента на кооперираност и участието в органите на управление в системата на НС на ТПК може да послужи като емпирична основа за проучване на възможностите за създаване на сателитни сметки за кооперациите в България.

Този проект съдейства за изграждане на сателитни сметки на кооперациите не само в България, но и в целия европейски съюз. Въвеждането на сателитните сметки допринася за отчитане дейността и приноса на кооперациите и създава предпоставки за по-добра видимост, признание и защита на европейските кооперации.

Може да се направи извода, че партньорството в проекти с международно участие, срещите свързани с тях и участието на Съюза в международни прояви дават възможност да бъдат представени българските кооперации и НС на ТПК пред нови партньори за участие в бъдещи европейски програми, бизнес проекти и европейски инициативи.

Разработването и реализация на проекти финансирани от страна на държавния бюджет се изпълнява главно от трудовопроизводителните кооперации за инвалиди (ТПКИ). През анализирания период е налице сравнително голяма активност за кандидатстване по национални проекти – 90% от проучените ТПКИ са кандидатствали, спечелили и реализирали подобни проекти. Само 10% от кооперациите нямат опит в тази дейност. За периода 2007-2011 са спечелени и реализирани 26 проекта от 9 ТПКИ, като 1 ТПКИ е осъществило успешно 6 проекта, по 2 ТПКИ са осъществили съответни по 4, 3, 2 и 1 проекта. Средната стойност на реализираните проекти е 44 000 лева, като те варират в границите между 30 000 и 72 000 лева. Въпреки разнообразието от проектни цели, могат да се открояят две основни направления с почти равен брой проекти. Първото направление е насочено към подобряване на здравословните и безопасни условия на труд, а при второто проектите целят технологично обновяване на материалнотехническата база, ремонт на производствени помещения и складови бази, увеличаване производителността на труда, намаляване себестойността на продукцията и повишаване качеството и. Направленията за кандидатстване изцяло отговарят на предмета на дейност на ТПКИ, от които 80% са заети с производство на трикотажни изделия и бебешки, детски и дамски облекла, 10% са заети с производство на метални изделия и 10% произвеждат сувенири.

Като негативен може да се отчете факта, че единствен донор на проекти се явява Агенцията за хора с увреждания (АХУ). Като цяло годишно от АХУ се предоставят средства за реализация на проекти в размер на 1,5 милиона лева,, като за последните 4 години сумата е 6 милиона. За анализирания период всички ТПКИ са спечелили проекти за около 33% от заделените бюджетни средства. Това е доказателство за успешното представяне на ТПКИ, тъй като в конкурсите на АХУ участват 128 специализирани предприятия и кооперации от цялата страна.

Табл. 1. Одобрени и реализирани проекти от ТПКИ за периода 2007-2011

Донор	Тема на проекта	Брой проекти	Брой ТПКИ
АХУ	Подобряване ЗБУТ	11	6
АХУ	Технологично обновяване на МТБ	5	4
АХУ	Ремонт на производствени помещения	4	4
АХУ	Намаляване себестойността и повишаване качеството на продукцията	3	2

(продължение)

Донор	Тема на проекта	Брой проекти	Брой ТПКИ
АХУ	Повишаване производителността на труда	1	1
АХУ	Ремонт на подова настилка на производствени помещения	1	1
АХУ	Изграждане на климатична система	1	1

Неодобрените проекти от АХУ на изследваните ТПКИ са общо 5 броя, като 2 ТПКИ 2 пъти са кандидатствали с едни и същи проекти, които са били отхвърлени от АХУ и 1 ТПКИ не е успяло при одобряването на 1 свой проект. Може да се даде положителна оценка на сравнително малкия брой отхвърлени проекти спрямо общия брой на реализираните такива – само 19%. Заслужава одобрение и похвала упоритостта на тези ТПКИ, които чрез подобряване на своите проекти на втория или третия път при тяхното кандидатстване са получили одобрение и са успели да ги реализират успешно.

Табл. 2. Неодобрени и реализирани проекти от ТПКИ за периода 2007-2011

Донор	Тема на проекта	Брой проекти	Брой ТПКИ
АХУ	Подобряване ЗБУТ	1	1
АХУ	Технологично обновяване на МТБ	2	1
АХУ	Ремонт на подова настилка на производствени помещения	2	1

Разработването и реализацията на проекти, финансирани със средства от Оперативните програми (ОП) се изпълнява от ТПК, ТПКИ и от НС на ТПК. До 31.12.2012 година съгласно информация от информационната система към Министерството на финансите са регистрирани и изпълнени 9 проекта по 3 оперативни програми – 1 по ОП „Административен капацитет”, 6 по ОП „Развитие на човешките ресурси” и 2 по ОП „Конкурентоспособност” (табл. 3).

Табл. 3. Списък на регистрирани и изпълнени проекти по оперативни програми на ЕС за периода 2007-2012

Име	Брой проекти	Обща сума	Статус
Национален съюз на трудовопроизводителните кооперации	1	305 063,80	изпълнен
ТПК на инвалиди „Делчо Спасов”	1	20 948,40	ретистриран
ТПК на инвалиди „МИР”	1	38 954,52	ретистриран
ТПК на инвалиди „Недялко Царев”	1	37 658,94	ретистриран
ТПК на инвалиди „Първи май”	1	0	прекратен
ТПК на инвалиди „Родина”	1	33 138,99	ретистриран
ТПК на инвалиди „Тодорка Паунова”	1	0	прекратен
Трудовопроизводителна кооперация „Михалково”	1	1 427 359,30	изпълнен
Трудовопроизводителна кооперация „Михалково”	1	1 545 382,00	регистриран

По ОП „Развитие на човешките ресурси” на 15.06.2011 г. стартира схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Шанс за всички” чрез открита процедура за конкурентен подбор на проекти. Целта е да се насърчи развитието на социални дейности и да се инвестира в социалния капитал. Максималният размер на безвъзмездната финансова помощ е до 250 000 лева и не се изисква съфинансиране от страна на кандидата. По тази Оперативна програма след разглеждането и одобряването на проектите към 31.12.2012 са одобрени 6 проекта, от които 2 са прекратени (табл. 4). Всичките организации са трудовопроизводителни кооперации на инвалиди и техните проекти са регистрирани към декември 2011 година. И шестте ТПКИ работят в сферата на текстилната и шивашката промишленост, които заедно с трикотажната промишленост са преобладаващите дейности, с които ТПКИ са заети.

Табл. 4. Списък на регистрирани и изпълнени проекти по ОП „Развитие на човешките ресурси” за периода 2007-2012

Бенефициент	Наименование на договора	Обща стойност	Безвъзмездна финансова помощ	Финансиране от бенефициент	Реално изплатени средства	Продължителност (месеци)	Статус
ТПК на инвалиди "Делчо Спасов"	Шанс за по-добро качество на работа чрез знание	20 948	20 948	0,00	0,00	12	Регистриран

(продължение)

Бенефициент	Наименование на договора	Обща стойност	Безвъзмездна финансова помощ	Финансиране от бенефициент	Реално изплатени средства	Продължителност (месеци)	Статус
ТПК на инвалиди „МИР”	Шанс за всички работещи в ТПКИ „Мир” - Трявна	38 954	38 954	0,00	0,00	12	Регистриран
ТПК на инвалиди „Недялко Царев”	Шанс за всички работещи в ТПКИ „Недялко Царев” – Ямбол	37 658	37 658	0,00	0,00	12	Регистриран
ТПК на инвалиди „Първи май”	Повишаване на производителността в ТПКИ „Първи май” чрез знание	0,00	0,00	0,00	0,00	12	Прекратен
ТПК на инвалиди „Родина”	Шанс за всички работещи в ТПКИ „Родина”	33 138	33 138	0,00	6 627	12	Регистриран
ТПК на инвалиди „Тодорка Паунова”	Шанс за всички работещи в ТПКИ „Тодорка Паунова”	0,00	0,00	0,00	0,00	14	Прекратен

Всички проекти предвиждат подобряване и повишаване на професионалната квалификация на работещите в ТПКИ чрез предоставяне на обучение. Целта е превенция на социалното изключване на хората с увреждания, работещи в ТПКИ. Ще се популяризира политиката на Европейския съюз за равни възможности за хората с увреждания.

По ОП „Конкурентоспособност” са регистрирани 2, от които единият е приключен. И двата проекта са на една и съща ТПК – ТПК „Михалково” с предмет на дейност бутилиране на минерална и изворна вода (табл. 5). И двата проекта са за доставка на технологично оборудване за нова поточна линия за бутилиране на натурална минерална вода и разработване на маркетингова стратегия за планиране на продажбите. Може да се даде положителна оценка на ръководството на ТПК „Михалково”, което със завидна последователност и умение се възползва от възможностите на европейските фондове за усъвършенстване на технологичната база на предприятието, за повишаване производителността на труда, за подобряване качеството на произвежданите продукти и увеличаване на клиентската база.

Табл. 5. Списък на регистрирани и изпълнени проекти по ОП „Конкурентоспособност” за периода 2007-2012

Наименование на проекта	Начало	Обща стойност	БФП	Финансиране от бенефициент	Плащания	Продължителност (месеци)	Статус
Обновление и модернизация на технологичния процес за бутилиране на натурална минерална вода „Михалково”	16.09. 2008	941 182	235 295	722 437	235 295	10	Приключен
Технологично обновление за разширяване на дейността на ТПК „Михалково”	30.10. 2012	1 545 382	989 044	556 337	0,00	11	Регистриран

По Оперативна програма „Административен капацитет” е регистриран и изпълнен един проект, реализиран от НС на ТПК през 2008–2009 г. (табл. 6). Съгласно задачите на проекта е организирана конференция по проблемите на партньорството и реализирането на местни и национални политики, както и кръгла маса за разглеждане на възможностите за провеждане на стратегии за местни и национални политики. Положителна оценка може да се даде на проведените обучения на 55 служители за икономист-информатик. Обучението за работа с автоматизирани счетоводни програми, електронни таблици, нови програмни продукти и др. позволява повишаване ефективността на работата на тези служители. Разработен е справочник за системата на НС на ТПК, съдържащ нормативни документи за организационно изграждане и функциониране на системата, връзки и взаимодействия между структурите и др.,

което съдейства за подобряване публичния имидж и рекламната стратегия на Съюза.

Табл. 6. Списък на регистрирани и изпълнени проекти по ОП „Административен капацитет"за периода 2007-2012

Бенефициент	Наименование на договора	Обща стойност	БФП	Финансиране от бенефициент	Реално изплатени средства	Продължителност (месеци)	Статус
Национален съюз на трудовопроизводителните кооперации	Повишаване на административния капацитет на кооперациите от системата на НС на ТПК	305 063	305 063	0,00	305 063	18	Приключен

Основни изводи

От анализа на регистрираните и реализирани проекти може да се направят изводите, че все още са малък брой ТПКИ, които са участвали с проекти по програми, финансирани от европейските фондове, което говори за недобро познаване на изискванията и условията за допустимост по отделните Оперативни програми. В повечето ТПК и ТПКИ няма ясна концепция за участие с проекти в ОП, като не се извършват анализи за нуждите на кооперациите за тяхното техническо и технологично развитие. В ръководствата на повечето организации има чувство на несигурност относно възможностите за обезпечаване с нужния паричен ресурс, необходим за реализацията на проекта, поради ниския процент на авансово субсидиране и продължаващата финансово-икономическа криза.

Обяснение за малкия брой донорски организации може да се потърси в причините затрудняващи ТПК и ТПКИ при кандидатстването им за финансиране от европейски и национални фондове. Трудностите могат да бъдат разделени на две групи – изисквания, свързани с финансовото състояние на ТПК и ТПКИ и изисквания, свързани с наличие на институционален капацитет и професионален опит по подготовката на проекти и сложната процедура по кандидатстване. От първата група трудности като основна пречка за разнообразяване на финансиращите организациите 80% от проучените ТПКИ и над 50% от ТПК посочват изискванията за печалба на кооперацията, а 60% от ТПКИ и ТПК смятат, че изискванията за собствено участие във финансирането възпрепятства тяхното участие в подобни програми. Това е лесно обяснимо, тъй като повечето проучени организации не генерират печалба, а напротив се наблюдава свиване на техните приходи. Те трудно намират оборотни средства и затова изискването за собствено съучастие е непосилно за повечето от тях.

От втората група трудности 30% от проучените ТПКИ и ТПК посочват сложните процедури по утвърждаване на проектите, 20% декларират недостиг на капацитет за самостоятелно разработване на документацията по проекта и 10% определят като основна трудност отчитането на дейностите по проекта. Повечето от тях не разполагат с подготвени хора с умения да подготвят проекти, да организират предаването на документацията, нейното отчитане. Затова една от препоръките на членовете им към регионалните съюзи и НС на ТПК е подпомагане дейността им именно в тази насока като се създаде екип от консултанти по подготовка и отчитане на проекти.

Все пак като положително трябва да отчетем намерението на мнозинството от анкетираните ТПК и ТПКИ да работят по проекти през следващите 4 години като наблегнат на кандидатстване по различните оперативни програми или друг донор. Проектите, които смятат да подготвят засягат подобряване здравословните и безопасни условия на труд, подобряване на материално-техническата база, ремонт на производствени помещения, разширяване на производствените мощности, развитие на социални дейности, което ще допринесе за устойчивото развитие на трудовопроизводителните кооперации.

Литература

1. Bachev, H. *Influence of Common agricultural policy of the European Union on agricultural cooperatives*. Agricultural cooperatives. 2012. No. 4. pp.5-12.
2. Bachev, H. *Influence of Common agricultural policy of the European Union on agricultural cooperatives*. Agricultural cooperatives. 2012. No. 10. pp.7-19.
3. Doitchinova, J., Kanchev, I., Miteva, A. *The lessons from the development and the problems of production cooperatives in Bulgarian agriculture*. Agrar- und Ernährungswirtschaft im Umbruch. Landwirtschaftsverlag GmbH. Münster. Germany. 2008. pp. 209-216.
4. Doitchinova, J. *Lessons from the development of Bulgarian agricultural productive cooperatives*. Economic Alternatives. 2007. No. 2. pp. 64-77.

5. Miteva, A. *Guidelines for development of cooperation in Bulgarian agriculture*. Scientific paper Stopanstvo. 2006. pp. 182-202.
6. Kanchev, I., Doitchninova, J., Miteva, A. *Institutional and Organizational Development of Agricultural Co-operatives in Bulgaria*. Problems and Prospects of Balkan Agriculture in a Restructuring Environment (Edited by K. Mattas, I. Karagiannis, K. Galanopoulos). Publishing ZITI. Greece. 2000. pp. 72-76.
7. Kanchev, I., Miteva, A. *Management problems of agricultural credit cooperatives in Bulgaria.* Conference "Modern management practices". 2004. BSU.

THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL ACTIVITIES OF THE WORKER-PRODUCTIVE COOPERATIVES – A BASIS FOR THEIR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Albena Miteva
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

Abstract

In the paper is presented the analysis of the projects implementation by worker-producers cooperatives and on its basis are made suggestions for enrichment and amplification of the social functions of the National Union, of the Regional Union and on the worker-producers cooperatives themselves.